

А. Званчук,

аспірант кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОНТОЛОГІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ

У цивілізаційній парадигмі право займає особливе місце у системі основних цінностей людського буття. Осмислення права людиною, формування стійких уявлень про право, правомірну чи неправомірну поведінку, вироблення ідей, що виражають ставлення до права, зумовлюють виділення різних рівнів правової свідомості [1].

В системі суспільної правосвідомості, згідно з твердженнями сучасних дослідників, є підстави вирізняти таку її складову, як компетентна правосвідомість, формування і функціонування якої пов'язується з особливостями правової діяльності певних категорій фахівців. Це ті професійні групи «неюрідичного профілю», діяльність яких вимагає наявності спеціальних знань, вмінь і навичок правозастосування і сприяння правореалізації іншим учасникам правових відносин.

Категорія «компетентна правова свідомість» є новою у поняттєво-категоріальному апараті юриспруденції. Звідси виникає необхідність уточнення її визначення, розмежування зі спорідненими категоріями, аналізу різних смислів, які змістовно формують сприйняття цього феномена теоретичною і прикладною правничою думкою [2].

До дослідження даної теми привертали свою увагу різні експерти і вчені. Її розробка наведена у працях таких авторів, як Н. Н. Алексєєв, Л. Вольтман, В. Г. Графський, Ю. М. Дмитрієнко, А. Ф. Крижанівський, М. М. Марченко, В. С. Нерсєсянц та ін.

Мета даної статті полягає в дослідженні онтології компетентної правосвідомості шляхом розкриття сутності категорій та понять «компетенція» та «компетентність».

Поява будь-якого нового правового терміна, як завжди, пов'язується з виникненням і функціонуванням у правовій сфері певного явища, якому має надатися відповідна слово-назва. Згідно з вітчизняними доктринальними традиціями бажано, щоб слово-назва найбільш точно і безумовно відбивала головні риси позначуваного феномена, була його коротким образним поняттям.

У смисловому ряду поняття «компетентна правова свідомість» структурно вирізняються такі складові, як «правова свідомість» і «компетентність». Щодо першого поняття, воно ґрунтовно розроблене у теорії права і широко використовується як теоретичною, так і прикладною юриспруденцією. Якщо ж приєднати до «правової свідомості» прикметник «компетентна», то виникає смислова конструкція, яка набуває семантичної багатозначності (це можливо визнати однією із особливостей словотворення у правовій сфері) [3].

Так, компетентність може означати рівень (якість) володіння, також і правовим матеріалом (нормативно-правовим, теоретичним, прикладним тощо), або ж наявність визначених повноважень щодо вирішення заданого кола питань правового характеру.

Сучасні дослідники (В. А. Болотов, І. О. Зімня, А. В. Федоров, Н. Ю. Хлизова та ін.) досить активно опрацьовують різноманітні аспекти використовуваних у різних галузях науки і практики понять «компетенція», «компетентність» та ін. Ці міркування є необхідними і доволі цінними для розуміння категорії компетентна правова свідомість [4].

Саме тому першим питанням, яке пов'язане з вивченням онтології компетентного рівня правосвідомості,

є розкриття сутності категорій «компетенція» і «компетентність».

«Компетентність» пов'язана з терміном «компетенція» (від лат. *competentio, competo* — досягаю, відповідаю, підходжу) [5].

Слід наголосити на тому, що компетенція зумовлює готовність суб'єкта ефективно організувати внутрішні та зовнішні ресурси для чіткого визначення і ефективного досягнення мети і передбачає наявність взаємопов'язаних якостей особистості, які задаються відносно певного кола предметів і процесів та необхідні для якісної продуктивної діяльності.

Іншими словами, компетенція — це особиста здатність суб'єкта вирішувати певний клас професійних завдань. Сукупність компетенцій (наявність знань і досвіду, вміння використання способів, які необхідні для ефективної діяльності у заданій предметній галузі) називають «компетентністю»: це володіння особою відповідними компетенціями, включно з відношенням до неї та до предмета діяльності.

Компетенція і компетентність — тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені категорії, що породжує їх певне рядопокладання і вимагає відповіді на запитання: це одне і те ж чи це різні поняття?

Частковий збіг зовнішньої форми, схоже звучання призводять до помилкової підміни понять і викривлення дефініцій цих слів. Як зазначають дослідники, з етимологічної точки зору обидва ці слова мають свої коріння у латині і запозичені з англійської, де слово *competence* має кілька значень: перше — здатність, дані, знання, компетентність; друге — компетенція, правомочність. То ж тут наявна полісемія, компетенція і компетентність є різними значеннями одного багатозначного слова *competence*. У російській, а слідом і в українській мовах ці поняття ствердилися як зовсім різні лінгвістичні одиниці з близьким звучанням, але з принципово відмінною семантикою [6].

Перший ряд категорій, з якими так чи інакше пов'язані категорії «компетенція» і «компетентність», складають:

якість; здатність; майстерність; людина. Компетенція постає як компонент якості людини, якась група її властивостей, що визначають її здатність (можливість, пристосованість, придатність) виконувати певну групу дій або певний комплекс завдань того чи іншого виду (роду) діяльності.

В. Хутмахер (Mr Walo Hutmacher) на симпозиумі в Берні (1996) відніс поняття «компетенція» до ряду таких понять, як «уміння», «компетентність», «здатність», «майстерність», зазначив, що поняття «компетенція» ближче до поняття «знаю, як», ніж до поняття «знаю, що» [7].

Н. В. Кузьміна (1990) на матеріалі педагогічної діяльності визначила компетентність як «здатність особистості» [8].

Визначення, запропоноване в європейському проекті TUNING, звучить так: «...поняття компетенцій та навичок включає знання і розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати і розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття і життя з іншими в соціальному контексті). Компетенції являють собою поєднання характеристик (що відносяться до знання і його застосування, до позицій, навичок і відповідальності), які описують рівень або ступінь, якого здатна досягти певна особа» [9].

Як видно з цього визначення, компетенція постає як компонент якості людини (особистості) — «поєднання характеристик», які несуть в собі сенс «міри якості», відображають «рівень» або «ступінь», з якими людина здатна реалізувати свої знання і вміння.

Таким чином, «компетенція» і «компетентність» є категоріями вторинними по відношенню до категорій «якість» і «здатність». Тому вони підпорядковуються у своїх експлікаціях законам розв'язку якості.

Здатність — друга важлива категорія, родова по відношенню до категорії

«якості». Практика трактування здатності може бути представлена двома «лініями інтерпретації» (концепціями): атрибутивної та функціонально-кібернетичної [10].

«Перша лінія інтерпретації» розкриває здатність як атрибут, що належить об'єкту або процесу, що фіксується у взаємодії «спостерігача» або «пізнає суб'єкта» з «об'єктом». Тут «здатність» постає як щось статичне.

«Друга лінія інтерпретації» виходить із визначення здатності як чогось такого, що проявляється тільки у взаємодії. «Здатність» постає як динамічне утворення, як «поведінка» «об'єкта», як його «реакція».

Функціонально-кібернетична інтерпретація здатності визначає якість як динамічну систему, в якій властивості можуть інтерпретуватися як «вихідні функції», «динамічні відгуки» такої системи. Уже з викладеного випливає, що компетенції та компетентності постають як складні здатності в системі якості людини [11].

Третьою категорією, яка розкриває онтологію компетенції та компетентності, є майстерність. А. І. Субетто визначає категорію майстерності як сукупність таких характеристик: вищий рівень прояву професіоналізму особистості; вищий рівень творчості особистості; якості праці і відповідно якості людини; вершина творчості, вершина професійної зрілості, прояв гармонії і досконалості в діяльності людини, прояв відповідальності людини за свою працю; прояв духовності і духу людини; вища форма реалізації знань; прояв культури особистості; майстерність є школа [12].

Таким чином, майстерність можна трактувати як форму прояву компетенцій і одночасно спосіб формування компетентності. Майстерність є вищою формою вираження компетентності.

Четверта категорія, з якою пов'язана онтологія компетенцій та компетентності, — це «якість людини». Компетентнісний підхід формує компетентнісний формат опису якості людини. Моделювання якості людини, уявлення про ідеал якості людини — одна з основних

функцій культури. І. О. Ільїн опосередковано поставив питання про якість людини в Росії як носія її «якісних сил» і формування підстави її відродження: «Для російського народу є один вихід і одне спасіння — повернення до якості і культури... Необхідно творчо вивільнити творчі сили Росії! Нинішня Батьківщина потребує, передусім, чесної вірності... Росії необхідні воля і талант» [13].

Компетентність актуалізує компетенції у процесі їх розвитку та самоактуалізації особистості фахівця у відповідних видах діяльності. «Компетентність» є «основою» професіоналізму, тією базою, на якій «виростає» майстерність професіонала.

Компетентність бачиться актуалізованим комплексом компетенцій, вона відноситься до категорії актуальної або реальної якості і формується головним чином за межами вузу (навчального закладу) поряд із накопиченням досвіду у відповідній професійній діяльності.

Компетентність є динамічною якістю людини-професіонала, яка «розвивається» від початкового рівня, закладеного в системі вищої професійної освіти, до майстерності, як вищої форми компетентності.

Компетенція виступає головною категорією компетентнісного підходу для експлікації якостей відповідності самостійного рівня правосвідомості, а компетентність — вторинною, похідною категорією. Пара категорій «компетенція» — «компетентність» покликана відобразити діалектику потенційного і актуального в життєвому циклі професіоналізму, тобто висловити діалектичний процес розгортання принципу зовнішньо-внутрішньої зумовленості професійної якості фахівця [14].

Якість людини повністю відбивається в якості професіоналізму, що означає, що в самій якості професіоналізму знаходиться відображення не тільки якості загальноосвітньої підготовки і якості професійної підготовки, але і в цілому всі складові особистості як інтегральної якості людини, всіх її складових.

Зміст компетенції і компетентності визначають знання. Як «уміння» і «на-

вички», так і «компетенції» і «компетентність» є формами інструменталізації знань. Функціонування та розвиток компетенцій та компетентності має ціннісно-моральні (етичні) підстави, підкріплюються відповідними духовно-моральними, етичними, естетичними і матеріальними стимулами, але з цього, за нашою оцінкою, не випливає, що вони входять в самі компетенції та компетентності [15].

Особливе значення в епістемології компетентнісного підходу належить категорії «знання». Знання — складна категорія, що має смислову багатозначність.

Компетенція є формою буття знання, в тому плані, що компетенція є моделлю поведінки людини при вирішенні певного класу завдань, здійснення ролей або функцій у певних ситуаціях професійної діяльності. Компетенція як потенційна якість формується в людині як знання (досвід, уміння, навички у вигляді накопиченого знання в свідомості і в «несвідомому»), яке переходить у поведінку в певних професійних ситуаціях.

В цьому випадку за категорією «компетенція» починає ховатися система понять: компетенція — відношення; компетенція — відповідність; компетенція — здатність (знання, навички, вміння); компетенція — знання; компетенція — готовність; компетенція — диспозиції або рольова компетенція.

Таким чином, компетенцією є те, що підтверджує якісь знання й діяльності в процесах освоєння людиною оточуючого її світу. Тому компетентнісний підхід не протистоїть наукоцентричному і прикладному підходам, як іноді вважають вітчизняні фахівці, а інтегрує їх відповідно до прийнятих моделей якості людини і якості професіонала (фахівця).

Це твердження дозволяє ідентифікувати місце компетентнісної правосвідомості в структурі рівнів правової свідомості як окремого елемента. Носіями компетентнісної правосвідомості є професійні групи неюридичного профілю, діяльність яких тісно перетинається з правом.

Ключові слова: компетенція; компетентність; рівні правосвідомості; компетентна правосвідомість; здатність; майстерність; знання.

У статті здійснено аналіз категорій «компетентність» та «компетенція». В процесі їх дослідження були встановлені межі взаємодії та сепаративні ознаки, що дозволяють провести класифікацію зазначених понять. Було визначено, що компетентнісний підхід не протистоїть наукоцентричному і прикладному підходу, а є окремим рівнем засвоєння правової реальності у певних верств суспільства.

Стаття посвячена аналізу впродовж, зв'язаних з онтологією компетентнісного правосознання. Одной из основных задач было установление сущности и этимологического значения понятий компетентность и компетенция. В процессе раскрытия предмета исследования особое внимание было уделено установлению логических связей в смысловом ряде понятий «компетентностное правовое сознание» и их соотношению с такими категориями, как способность, мастерство, знание.

This article analyzes the issues associated with the ontology of competition attitude to law. One of the main objectives was to establish the nature and the etymological meaning of competence and competency. In the process of uncovering the subject of investigation, special attention was paid to the establishment of logical connections in the semantic number of the concepts «competition attitude to law» and their relationship to such categories as the ability, skill, knowledge.

Література

1. Теория государства и права : учебник / под ред. М. Н. Марченко. — М. : Зерцало 2009. — С. 36.
2. Крижанівський А. Ф. Компетентна права свідомість: до постановки проблеми // Актуальні проблеми держави і

права : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ОНЮА. — О., 2001. — Вип. 11. — С. 34.

3. Крижанівський А. Обговорення проблеми правосвідомості в Одеській національній юридичній академії // Право України. — 2008. — № 8. — С. 157.

4. Болотов В. А. «Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе» / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 9.

5. Кириленко Г. Г. Философский словарь : справочник студента / Г. Г. Кириленко. — М., 2002. — С. 323.

6. Дмитренко Ю. М. Підходи до дослідження української правосвідомості в перехідний період розвитку суспільства / Ю. М. Дмитренко. — Х. : ХДУХТ, 2007. — С. 9.

7. Hutmacher W. Keu competencies for Europe // Report of the Symposium. Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. — P. 37.

8. Кузьмина (Головко-Гаршина) Н. В. Методы акмеологического исследования качества подготовки педагогов : метод. пособие / Н. В. Кузьмина. — М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. — С. 30.

9. Байденко В. И. Выявление состава

компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения : метод. пособие / В. И. Байденко. — М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. — С. 12.

10. Субетто А. И. Качество непрерывного образования: логика развития и проблемы (лекция) / А. И. Субетто. — С.Пб. ; Воронеж : Астерион, 2005. — С. 17.

11. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. — М., 2002. — С. 77.

12. Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А. И. Субетто. — С.Пб ; М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006 — С. 33.

13. Ильин И. А. Собрание сочинений. В 3 т. Т. 3. Переписка двух Иванов (Ильин И. А. — Шмелев И. С.) (1947–1950 гг.) / сост., коммент. Ю. Т. Лисицы. — Рус. кн., 2000. — С. 113.

14. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. — М., 1992. — С. 73.

15. Спиркин А. Г. Философия : учебник / А. Г. Спиркин. — М., 2001. — С. 132.

УДК 340.572.02.347.1

Н. Гулевата,

аспірантка Інституту законодавства Верховної Ради України

ПРЕДМЕТ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ЗАКОНОЗНАВСТВА» К. О. НЕВОЛІНА

Становлення науково-теоретичного правознавства як галузі права нерозривно пов'язане з ім'ям видатного правознавця Костянтина Олексійовича Неволіна (1806–1855), учня графа М. М. Сперанського, професора Київського університету Св. Володимира. Написана й видрукована ним у Києві в університетській друкарні двотомна «Енциклопедія правознавства»

(1839–1840) не тільки започаткувала системний виклад ідей філософії права Гегеля та німецької історичної школи права, а й обґрунтувала загальні положення вчення про право, історію філософії права й історію позитивного правознавства.

Призначення «Енциклопедії правознавства» вчений вбачав у тому, щоб систематично викласти весь склад, пос-